

Cor senile. Weöres Sándor és az öregség

Cor senile. Weöres Sándor and the Old-age

Dr. Felszeghi Sára PhD

egyetemi docens, országos szakfelügyelő főorvos

sarafelszeghi@gmail.com

Initially submitted March 10, 2014; accepted for publication April 15, 2014

Abstract:

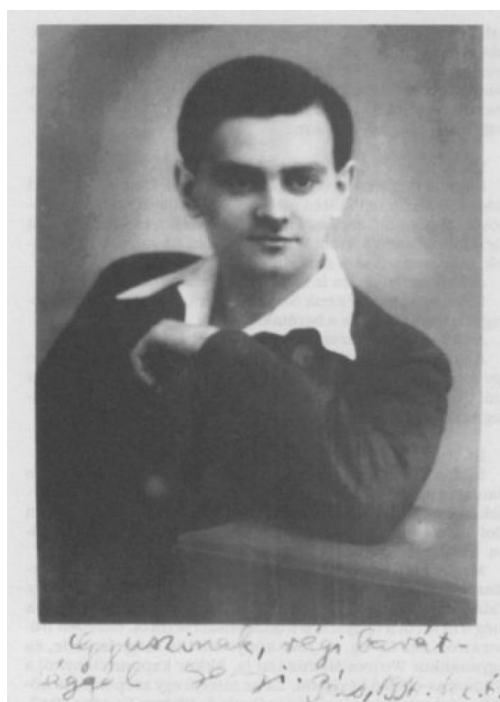
The young poet Weöres had an increased empathy for the problematics of the old-age, the poem *Valse triste* we analyse here was written at the age of 20. During his childhood, he was several times ill experiencing the feeling of solitude and suffering. He even finished his schools as a private student because of health problems. Probably he possessed „cor senile”, the heart and wisdom of old people. The poem written in the years 30 has a regrettable actuality, the depersonalisation of people, not only the old-age people of modern society. However, active ageing could be a value for the society as examples given in different cultures. Similar subjects of poems of the same author and others are cited here as well.

Keywords: solitude, depersonalisation, value-weight, old-age, suffering, illness, death

Kulcsszavak: magány, deperszonalizáció, érték-teher öregség, szenvedés, betegség, halál

Weöres Sándor verseinek témaválasztása igen sokszínű, és az egyik fővonulatát az öregség problématikája képezi.

„Még nem ismertem, mikor egy újságban, gondolom, a Pesti Hírlapban megjelent az Öregek, az ő arcképével, akkor még diák volt, diáksapkás képe volt ott. A vers mindjárt megkapott, mert ritkán hallani ilyen őszinte érzést, és főleg fiatal embertől, az öregek iránti szánalmat.”
[1] írja Kodály Zoltán az *Öregek* című versről, amelyet tizenötévesen írt, és Kodály zenésített meg, de például a *Valse triste* című vers megírásakor - amely az öregség, az élet, a halál, a zene és a tánc verse - alig múlt húsz éves. (1.kép)

1. ábra a fiatal Weöres Sándor

Mi készítené egy fiatalembert, hogy ilyen témát válasszon, hogy az öregség úgy éljen benne, mint a betegség, a félelem és a halál, nem pedig a kiteljesedés szinonimája?

A különböző kultúrákban és történelmi időkben, az öregség megítélése más és más volt. A régi magyar és a keleti kultúra csak az idős embert tekintette teljes embernek, és nagy becsben tartotta, igazi értéként kezelte őket, a tudás, a bölcsesség, a kiteljesedés és nem a betegség, vagy halál gondolatát társították az öregséggel. Vannak kultúrák, ahol ez a szemlélet még ma is él, bár a világon egyre inkább azt vallják, hogy „a jövő a fiatalság kezében van”. Ennek ellentmondani látszik azonban, Európa elöregedő társadalma. Az Európai Unióban az elmúlt 40-50 év alatt az idős korosztály létszáma csaknem megduplázódott. Egyes adatok alapján, 1960-ban 34 millió, 2001-ben 62 millió volt a 65 év feletti lakosok száma. A leggyorsabban növekvő korcsoport a 85 év felettek (nagyon idősök) aránya, amely az előrejelzések alapján, az elkövetkező 10-15 évben 50%-ra fog nőni. Ennek számos oka van, többek között a születések számának csökkenése, illetve a születéskor várható élettartam növekedése, a családok stabilitásvesztése, felaprózódása, a házasságkötések számának csökkenése, a kitolódott gyermekvállalások ideje, egyaránt meghatározói ennek a jelenségnek. Ez a helyzet *Olaszországban* a legsúlyosabb, itt a legkevesebb fiatal és a legtöbb idős ember Európában. A pozitív szélsőséget *Írország jelenti*, ahol 20 % fölött van a társadalomban a gyerekek száma, és ezzel ő áll az első helyen a legtöbb gyermek kategóriában, Európában. A társadalom elöregedése, nem csak szociális kérdés, de gazdasági is. Az elöregedő társadalom csak úgy képes fent tartani önmagát, ha az idős emberek aktivitását meghosszabbítjuk, azaz minél hosszabb ideig képesek lesznek munkavégzésre, önmaguk eltartására. Ezért is született ezzel kapcsolatosan számos intézkedés és dokumentum az Európai Unióban és hazánkban is, az aktív életkor meghosszabbítására. Így joggal merül fel a kérdés, hogy „a jövő az öregek kezében van?” Ha igen, hogyan viszonyulunk az idős emberekhez, mi a társadalom üzenete, és mi volt Weöres Sándor idejében? (2.kép)

2. ábra Weöres Sándor

A fiatal Weöres Sándor az idős emberekkel kapcsolatos tapasztalatait a harmincas évek Magyarországon szerezte, ahol a hagyományok tisztelete mellett, nyilván jelen vannak a világot átfogó gazdasági recesszió következményei, többek között, az ezen a téren változó, mindinkább a fiatalság fele forduló szemlélet is. Természetesen, ennek a látásmódnak, számos más összetevője is van: a költő gyermekkorában sokat betegeskedik, így aztán korán megismeri a betegségtől és a haláltól való félelmet. Egyedüli gyermek, aki gyakori betegsége miatt nem tud iskolába járni, magántanulóként végzi tanulmányait, így az egyedüllétet és a magányt is megtapasztalja. „Az ablakból néha elnézem őket”, írja az Öregek című versében és kitűnő megfigyelőképességével könnyen felismeri a sorsközösségét az idős emberekkel, empátiával gondol rájuk, hiszen *"Oly árvák ők mind..."*, írja az Öregek című versében, oly árvák, akárcsak ő. Nem zárhatjuk ki azonban azt sem, hogy Weöres rendelkezett már gyermekként a „cor senile”-vel, azaz az öregkor bölcs szívével, mert erre utalnak az e témában írott korai versei.

Ezek a versek szomorú, lemondást, elmúlást sugalló versek („*úgy állnak búsan, csüggeteg, / mint hervadt őszi levelek / a sárga porban.*” Öregek), vagy „*...ha az utcán bottal bandukolnak, / idegenül néz a napsugár is*” (Öregek). A Valse triste című versének már a címe is ezt a hangulatot tükrözi. A szomorú szó a lemondást, elmúlást jelenti, ennek ellentmond a *keringő, mely az életet, a forgatagot, a pezsgést* jelképezi, de ezzel az ellentmondással még inkább kihangsúlyozza a költő a szomorúságot, az elmúlást, amit az öregség szinonimájának tekint.

A versek *színe* még csak fokozza ezt a hangulatot, melyek sötét, hideg tónusúak (*"hűvös és öreg az este"* vagy a *"gyors záporok sötétén"* Valse triste), „*vacogó szél*” (Öregek), „*a kék kökény* (Valse triste), melynek sötét tónusa, a hideg, a távolságtartás színe és az elmúlást hangsúlyozza.

Az ilyen témájú verseiben, általában egy külső és egy belső kép párhuzama lelhető fel. A *külső képet, a tájat*, sötét tónus és hangulat uralja, ezt erősítik meg a hangutánzó szavak ("*csörög a cserje teste*" Valse Triste vagy „*a jég reccsen a patakban*” Haláltánc). de a hideg érzetét kelti az egész vers („*A fagyos fák kérge pattan,*”, „*Mindenfelé csupa hó*” Haláltánc). ami ugyancsak az elmúlást szimbolizálja. A *belső kép, a lélek*, azonosul a tájjal, melyet az *Önarckép* című versében így fogalmaz meg:

*"Cselekszem és szenvedek, mint a többi,
de legbenső mivoltom maga a nemlét",*

és ezt a magány érzetét kelti a *Valse triste* illetve az *Öregek* című versei is.

A külső és belső képek a versben végigvonulva, hol különválnak, hol egybeolvadnak, jól szimbolizálva a költő lelkiállapotát, ugyan akkor az empátia, és a részvét sorai is ezek, a gyenge, elesett öregek mellett.

Az öregség és az elmúlás gondolata végig követhető ezekben a versekben. Az idős ember és az est párhuzama ("*Hívös és öreg az este*" Valse triste), vagy az őszi falevelekkel való összehasonlítás („*hervadt őszi levelek a sárga porban*". Öregek), a fizikailag és lelkileg leépült ember ("*Remeg a venyige teste*" Valse triste, vagy „*csupa váz és bőr maradtam.*" Haláltánc) a csonttá aszott öreg, aki didereg és magányos, nemcsak a hidegtől, de az elhagyatottságtól is fázik. Elhagyták a szó fizikai és lelki értelmében a szerettei, de a társadalom sem vállal közösséget velük...

A termékenység, az élet elmúlását jelentik az "*Elhull a szüreti ének.*" és "*Elhull a nyári ének,...*" (Valse triste) „*kötényemben almát hordtam*” (Haláltánc), melynek hangulatát Petőfinél ("*elhull a virág...*") és Berzsenyinél („*Hervad már ligetünk, s díszei hullanak,...*") egyaránt fellelhetjük, de amíg náluk az ősz szelíd tónusa dominál, itt a tél komor hangulatát idézi.

A test és lélek töpörödését, az öregséggel megjelenő fizikai leépülést jelzi a "*Kuckóba bújnaka vének.*" (Valse triste), „*zörgős Miska*”, „*csupa váz és bőr maradtam*”(Haláltánc), verssorok. A "*Kuckóba bújnak a vének.*" (Valse triste), azonban mást is jelent. Egyfelől jelenti azt, hogy az öregek már nem házba, hanem „kuckóba”, azaz kis helyre húzódnak. Ez egyben az elmagányosodás jelképe is, mert egy kuckóban csak egyedül fér el, bújik el az idős ember, aki, mint ahogy az Öregek című versében írja „*Oly árvák ők mind, ...*”, vagy „*Úgy élt szegény már,/mint puszta ház,*”, vagy „*árva, se párja...*” (Vénülő férfi), „*Volt nekem párom, foszlós kalácsom,*” (Öreg szekeres), és ez a magány az egyik legsúlyosabb teher az idős ember számára. Egyik betegem mondta: „az én gyerekeim mindent megvesznek nekem, több milliót költenek rám, pedig nekem csak az kellene, hogy leüljenek mellém, megfogják a kezem, és beszélgessenek velem egy kicsit!”. Megrázó gondolat! Ugyanakkor, az elbújás oka, nem csak a „ne legyek útjában senkinek” gondolata, hanem a halálra való készülés is (*élet-gyertyán lefolyt viasz:*”, „*te már elégtél:mehetsz aludni...*”, *Olyanok ők,/ mint ki utazni készül/és már csomagol.*” Öregek, vagy „*elbújnak már a vének*” Valse triste), akár az állati világban, ahol, ha az állatok érzik a halálukat, elvonulnak egyedül meghalni.

Ebben a magányban, nem csoda, ha mind jobban kiég, elsivárosodik az idős ember lelke, azaz "*Az ember szíve kivásik.*" (Valse triste), és az élete kilátástalanná válik. A

főlöslégesség-érzet fájdalmát nem csak a Valse triste, hanem az Öregek című versében is fellelhetjük:

*"tán fáj, ha érzik,
hogy e két kézre,
dolgos kezekre,
áldó kezekre
senkinek sincsen szüksége többé."*

Ebben az eseménytelen, ingerszegény világban, az *"Egyik nyár, akár a másik."* (Valse triste), ami csak még fokozza az elmúlás folyamatát, mert, ahogy egy kedves idős barátom mondta: *"az ember nem az évektől öregszik meg, hanem attól, ha már nincs semmi feladata"*.

Ez az a világ, ahol mind inkább az egyformaság, a deperszonalizáció jelenik meg, ahol nincs többé tanár, asztalos, mérnök, itt már csak *"nyugdíjas"* mindenki, azaz az ember, mint érték megszűnik, és csupán „tömeg”, azaz teher lesz a társadalom részére. Itt nincs szükség az emberi, azaz a szellemi teljesítményre, pedig „amit nem használsz az elvesz”, így siettetve a szellemi leépülést, az amnéziát, ahol

*"Mindegy, hogy rég volt vagy nem-rég.
Lyukas és fagyos az emlék."
(Valse triste)*

A férfikor elmúlása (*"Lányok sírnak a házban."* Valse triste), a szerelem utáni vágy megszűnése (*„lábszárunkon, gerincünkön/szerelem se citeráz"* Haláltánc), már az önfeladás és egyben az igénytelenség jelképe is (*"Hol a szádról a festék?"* Valse triste). de jelenti az időskor betegségeit is

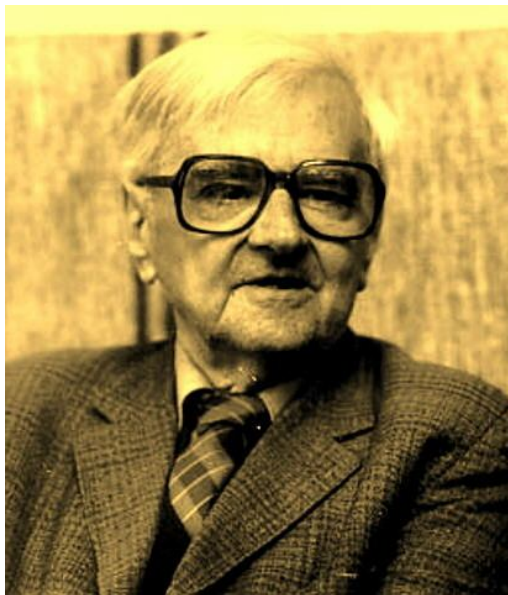
*"Hol a szádról a festék?
kékre csípi az esték.
(Valse triste)*

azaz, a virágzó fiatalságot (*piros száj*) az öregség, a betegség váltja fel (*kék száj*), a kék száj, a cianózis a betegséget is jelenti, az oxigén hiányt, ahol nem csak a szó szoros értelmében fogy el a levegő és következik be a halál. Ez a kép megegyezik a rómaiak közmondásával: *„Senectus ipsa morbus est”* azaz az öregség-betegség, vagy Terentius szerint *„Az öregség maga a halál.”* De vajon, ennek így kell lenni? Miért nem kezeljük (akár ma is) az idős embereket értéként, a tudás, a bölcsesség megtestesítőjeként? A 90-es évek végén, Northbay - ben (Kanada) egy kongresszuson vettem részt, ahol kedves meghívást kaptam a feketeláb indián törzs vasárnapi ebédjére. A törzs tagjai közt sok, magasan képzett ember- orvosok, egyetemi tanárok- volt, és a törzs tagjai féltően őrizték kultúrájukat. Feltűnő volt az a nagy tisztelet és szeretet, amivel a törzs idős embereit körülvették. Kérdésekre, hogy ez miért van így, természetes egyszerűséggel csak annyit mondtak: *„Ez népünk megmaradásának záloga!”* Mi ezt miért nem így gondoljuk? Miért nem készülünk fel az idős korra, s ha eljött, miért nem becsüljük az idős embert, mint a megmaradásunk zálogát?

„Amit nem használsz, azt elveszítet!” tartja a mondás, és ez, az idős embernél nagy jelentőségű. A mozgás beszűkülésével a távolságok is megnőnek, fogy az oxigén, a domb is leküzdhetetlen magasságnak tűnik, ezért is *"Ködben a templom dombja,"* (Valse triste), illetve

„És rabok ők már,/.../hetven nehéz év a békó karjukon,/.../hetven nehéz évtől leláncolva várják/egy jóságos kéz,/.../ parancsszavát” (Öregek).

A keringő az élet, a végtelenség jelképe (Valse triste), de itt egy olyan keringő, ahol a keringés nem örök, hanem megszakad, azaz szomorú... (3.kép)

Az idős Weöres Sándor

Weöres idős emberekről szóló versei, a párhuzamok és ellentétek versei, de egyben egy belső utazást is jelentenek: a magánytól, szenvedéstől, öregségtől való félelmet, mert itt, az öregség a betegség, a halál szinonimája nem pedig a kiteljesedés, megbecsülésé, pedig az ókori kultúra, de az Öszövség is *az öreget* és *a bölcsességet* azonos fogalmakként értelmezi. Áprily ezért írja a *Kérés az öregséghez* című versében:

*Öregség, bölcs fegyelmezője vérnek,
taníts meg hogy Csendemhez csendben érjek.*

*Ne ingerelj panaszra vagy haragra,
hangoskodóból halkíts hallgatagra.*

*Ne legyek csacska fecskéhez hasonló,
ritkán hallassam hangom, mint a holló.*

Weöres idős emberek iránti empátiája mellett, ott az aggodalom is, hogy nem becsüljük értékeinket: az idős embereket, és valljuk be, ebben túl sok változás nem történt a harmincas évektől napjainkig, pedig ahogy Frank Schirrmacher írja [2]

„Az a társadalom lesz a legsikeresebb, amelynek vallási és kulturális meggyőződése alkotóerővé tudja tenni az öregséget”

Ezzel, sajnos napjainkig adósok maradtunk és ebben a kérdésben is, mielőbbi szemléletváltásra lenne szükség, mert, idősödő társadalmunk fent maradásának, ez lehet az egyik biztosítéka,

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. www.hotdog.hu/lelekhang/versek/p3
 2. Frank SCHIRRMACHER *A Matuzsálem-összeesküvés*, Scholar Kiadó, 2007.
 3. WEÖRES Sándor: *Egybegyűjtött írások, I.-II.* Magvető Budapest,1970.
-